

**Юрченко
Світлана Миколаївна**

завідувач
сектору інформаційно-
довідкового забезпечення відділу
європейського права та
міжнародної інтеграції
Інституту законодавства Верховної
Ради України

**СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ
ДЖЕРЕЛ**

1. Еволюція прав людини. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-evolution-of-human-rights>.
2. Куровська І.А. Концепція верховенства права і права людини. Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє. Харків, 2020. С. 8 -11. URL: <https://library.pp-ss.pro>.
3. Куровська І.А., Мірошніченко О.П. Джерела правового регулювання забезпечення екологічної безпеки, як складової національної безпеки. Правові системи. 2018, № 1-2, С. 334 – 346.
4. Попович, Терезія, Шаварин, Андрій. Сутнісне наповнення четвертого покоління прав людини. Підприємство, господарства і право, № 12, 2019. С. 266 – 271.
5. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України № 1264-ХІІ від 25.06.1991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#top>.
6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України; Стратегія від 14.09.2020 №392/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n5>.
7. Серeda О. О. Щодо питання природності природних прав людини: теоретичний аспект. Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення). Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції 17 – 18.04.2008, м. Львів. С. 284 – 288.
8. Parliamentary Assembly Recommendation 1130 (1990). Formulation of a European charter and a European convention on environmental protection and sustainable development. URL:

**ДЕЯКІ ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНИХ
ПРАВ ЛЮДИНИ**

Права людини на теоретичному рівні класифікуються за різними критеріями. На природні і позитивні – залежно від ролі держави у їх виникненні, на покоління у зв'язку з етапами розвитку суспільства.

Перше покоління прав людини – невідчужувані особисті (природні) і політичні права. Це право на життя, на свободу совісті, думки, релігії на безпеку та інші, якими людина наділена лише по факту народження такою як біологічний вид. Перше покоління прав людини є основою індивідуальної свободи і зобов'язують державу утримуватися від втручання у сфери, регульовані цими правами [7]. Друге покоління прав людини формується після Другої світової війни. Їх називають системою позитивних прав, тобто закріплено у правових нормах, створених або санкціонованих державою – вони не можуть реалізуватися без організаційної, координуючої і інших форм діяльності держави з їх забезпечення.

Третє покоління прав людини можна назвати колективними, тобто правами всього людства: солідарними правами людини і правами народів. Конкретні права, які зазвичай відносять до категорії прав третього покоління, – це право на розвиток, мир, право на безпечне навколишнє середовище, право на участь у користуванні спільною спадщиною людства, право на інформацію та гуманітарну допомогу [1].

Під четвертим поколінням прав людини розуміють комплекс прав, що сформувався в кінці ХХ – на початку ХХІ століть та виникли у результаті науково-технічного прогресу, відкриттів у медицині, біології, генетиці, космічній сфері тощо, які ще повністю не визнані на рівні міжнародного права та потребують належного нормативного врегулювання. Двома основними групами четвертого покоління прав людини є соматичні права та права, що пов'язані з розвитком цифрових технологій, зокрема Інтернету. До соматичних прав переважно відносять такі, як право на смерть, право на трансплантацію, клонування, сексуальні права людини, репродуктивні права людини, право на зміну статі та ін. [4].

Підхід у віднесенні права до якогось покоління є не єдиною спробою їх класифікувати. За надзвичайних обставин деякі права можуть бути обмежені, а інші – ніколи. Деякі права визначають як «jus cogens», або норми, які визнано державами як норми, відхилення від яких не допускається. Прикладом може бути заборона геноциду, рабства та систематичної расової дискримінації. Деякі права – «абсолютні», вони не можуть бути предметом обмеження у своєму прояві, наприклад, заборона катувань. «Мінімально основні» зобов'язання було визначено стосовно конкретних економічних та соціальних прав, наприклад, надання первинної медичної допомоги, притулку та освіти. Є концепція, що колективні права є основними в тому сенсі, що вони встановлюють ті захисні рамки, у яких можуть бути реалізовані індивідуальні права людини. Все ж слід наголосити на універсальності, неподільності та взаємозалежності прав [1]. Забезпечення дотримання прав людини на національному і універсальному рівні можливо лише за умови дотримання принципу верховенства права [2].

Нині екологія вважається однією з глобальних проблем людства, адже екологічна ситуація ставить під загрозу виживання людства вцілому як біологічного виду, і подолати зазначену проблему можливо виключно завдяки спільним зусиллям усього світового співтовариства. Право громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля належить до основних (фундаментальних), природних прав і закріплено в ст. 50

<http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15164&lang=en>.

9. Parliamentary Assembly Recommendation 1614 (2003) Environment and human rights. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17131&lang=en>.

10. Recommendation 1863 (2009) Environment and health: better prevention of environment-related health hazards 13 March 2009. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17720&lang=en>.

Конституції України. Законом України Про охорону навколишнього природного середовища [5] визначено невичерпний перелік екологічних прав громадян України. Проте, на думку деяких авторів, недоліком цього закону є розмитість формулювань, зокрема поняття «екологічна безпека», адже екологічна безпека, є одним із найголовніших елементів національної безпеки [3].

У Стратегії національної безпеки України, схваленій Указом Президента України від 14.09.2020 зазначається, що «Екологічна безпека, зокрема безпека середовища життєдіяльності людини, – один із найвищих пріоритетів. Маємо створити умови для підтримання екологічної рівноваги на території України, модернізації комунальної інфраструктури, посилити охорону навколишнього природного середовища, упровадити новітні системи поводження з відходами і скоротити промислові викиди, забезпечити ефективне використання природних ресурсів, захищати ліси і водойми, розвивати заповідний фонд, запобігати виникненню негативних наслідків надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру та усувати їх» [6].

Лідером у галузі захисту довкілля і екологічних прав людини є Рада Європи. Так, Рекомендація 1130 (1990) «Складання європейської хартії та європейської конвенції про захист навколишнього середовища та сталий розвиток» [8] закріплює, що кожна людина має фундаментальне право на навколишнє середовище та умови життя, що сприяють її доброму здоров'ю, добробуту та повноцінному розвитку людської особистості.

Кожна Договірна європейська держава повинна забезпечити, щоб усі відповідні екологічні фактори були систематично належним чином оцінені та враховані під час підготовки планів розвитку та їх реалізації. Оцінки впливу на навколишнє середовище повинні включатись у діяльність та плани розвитку. Економічний розвиток та збереження довкілля – це два взаємодоповнюючих аспекти єдиного прагнення. Захист навколишнього середовища вимагає «якісного» підходу до економічного зростання. Кожна договірна європейська держава зобов'язується вести рішучу політику щодо забезпечення сучасного суспільства середовищем, яке, відкриваючи повний спектр економічної діяльності, жодним чином не руйнує екологічну рівновагу.

У Рекомендації Парламентської Асамблеї Ради Європи 1614 від 27.06.2003 р. «Навколишнє середовище та права людини» [9] запропоновано пов'язати тему захисту екології з Європейською конвенцією з прав людини, доповнюючи її екологічним компонентом. Асамблея вважає, що з огляду на розвиток міжнародного права навколишнього середовища та права людини, а також європейської судової практики, особливо Європейського суду з прав людини, настав час розглянути правові шляхи, за якими система захисту прав людини може сприяти захисту навколишнього середовища. У цьому контексті Асамблея посилається на Принцип 1 Стокгольмської декларації Конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища людини (1972 р.): «Людина має невід'ємне право на свободу, рівність та належні умови життя, у такому довіллі що дозволяє отримати гідне життя і добробут».

Асамблея рекомендує урядам держав-членів забезпечити належний захист життя, здоров'я, сімейного та приватного життя, фізичної недоторканності та приватної власності осіб відповідно до статей 2, 3 та 8 Європейської конвенції з прав людини та статті 1 її Додаткового протоколу, також беручи до уваги необхідність охорони довкілля; визнати право людини на здорове, життєздатне та гідне довілля, що включає об'єктивне зобов'язання держав захищати довкілля у національних законах, бажано на конституційному рівні; забезпечити